

Česká zemědělská univerzita v Praze
Institut vzdělávání a poradenství
Katedra profesního a personálního rozvoje



Metody a formy environmentální výchovy

Bakalářská práce

Autor: Ivana Bejšáková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Radmila Dytrtová, CSc.

2020

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Institut vzdělávání a poradenství

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Ivana Bejšáková

Specializace v pedagogice
Učitelství praktického vyučování

Název práce

Metody a formy environmentální výchovy

Název anglicky

Methods and forms of the environmental education

Cíle práce

Cílem práce je poukázat na důležitost environmentální výchovy, modelově zpracovat vybraná témata vycházející ze ŠVP školy, v připravované realizaci aplikovat zvolené metody a formy environmentální výchovy.

Metodika

Cíl práce bude naplněn na základě analýzy studijní literatury a analýzy vhodných metod a forem pro realizaci environmentální výchovy. Pro zvolená témata bude vytvořen návrh realizace pro školní praxi, popis jeho využitelnosti.

Doporučený rozsah práce

Určeno pravidly pro psaní bakalářských prací.

Klíčová slova

Environmentální vzdělávání, metody a formy EV, střední odborná škola

Doporučené zdroje informací

DYTRTOVÁ, R. Environmentální výchova a vzdělávání: textová a studijní opora. Praha: ČZU, 2014. 42 s. ISBN 978-80-213-2459-6.

Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO). Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2008. 12 s.

MOLDAN, Bedřich. Civilizace na planetě Zemi. První vydání. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. 179 stran. ISBN 978-80-246-3624-5.

Státní program EVVO a EP na léta 2016-2025 [online]. MŽP. 2016. [cit. 2017-04-01]. http://www.mzp.cz/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025.

TOMKOVÁ, A.; KAŠOVÁ, J.; DVOŘÁKOVÁ, M. Učíme v projektech. Praha: Portál, 2009. 173 s. ISBN 978-80-7367-527-1.

Předběžný termín obhajoby

2019/20 LS – IVP

Vedoucí práce

doc. PhDr. Radmila Dytrtová, CSc.

Garantující pracoviště

Katedra profesního a personálního rozvoje

Elektronicky schváleno dne 6. 3. 2020

Mgr. Jiří Votava, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 11. 3. 2020

Ing. Karel Němejc, Ph.D.

Pověřený ředitel

V Praze dne 16. 03. 2020

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: *Metody a formy environmentální výchovy* vypracovala samostatně a citovala jsem všechny informační zdroje, které jsem v práci použila a které jsem rovněž uvedla na konci práce v seznamu použitých informačních zdrojů.

Jsem si vědoma, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jsem si vědoma, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím s jejím zveřejněním podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s verzí tištěnou a že s údaji uvedenými v práci bylo nakládáno v souvislosti s GDPR.

V dne

.....
(podpis autora práce)

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat doc. PhDr. Radmile Dytrtové, CSc. za pomoc při zpracování bakalářské práce, za vstřícný přístup, odborné a cenné rady, konzultace, trpělivost i za celkovou podporu, kterou mi po celou dobu vedení mé práce věnovala.

Ráda bych dále poděkovala mým kolegům, blízkým a rodinným příslušníkům za jejich dlouhodobou podporu.

Abstrakt

Předmětem bakalářské práce je zmapovat úlohu a postavení environmentální výchovy ve školství, poukázat na její důležitost a možnosti jejího začlenění na střední odborné škole. Bakalářská práce obsahuje modelově zpracovaná vybraná témata vycházející ze ŠVP školy.

Práce se skládá z teoretické a praktické části. Teoretická část je zpracována na základě odborné literatury, vysvětluje základní terminologie a představuje Střední pedagogickou školu v Praze 6 a její ŠVP. Dále popisuje historický vývoj environmentální výchovy a její právní zakotvení v České republice. Jsou zde rovněž uvedeny a charakterizovány metody a formy environmentální výchovy.

Praktická část uvádí možnost aplikace environmentální výchovy na příkladu tří projektů, které jsou předmětem práce.

Závěr práce shrnuje výsledky všech projektů a jejich využití ve výuce.

Klíčová slova

environmentální vzdělávání, metody a formy EV, střední odborná škola, předškolní a mimoškolní pedagogika

Abstract

The target of my thesis is to map out the position of environmental education at schools, to point out its importance and the possibilities of integrating it into the vocational school system.

The thesis contains model processed topics based on the school Curriculum.

The thesis consists of a theoretical and practical part. The theoretical part is based on professional literature. It explains basic terminology and presents the teacher training school in Prague 6 and its Curriculum.

Furthermore it describes historical development of environmental education, its legal guidelines in the Czech Republic and also its individual methods and forms.

The practical part introduces the possibility of application of environmental education on the example of three projects that are the subject of the thesis.

The results and application of all projects are summarised in the conclusion.

Keywords

Environmental education, environmental education its methods and forms, vocational school, preschool and extra-curricular pedagogy

OBSAH

ÚVOD	10
1 CÍL A METODIKA	11
TEORETICKÁ ČÁST	13
2 POJETÍ ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVY A JEJÍ VYUŽITÍ	13
2.1 Vymezení pojmů v oblasti environmentální výchovy	13
2.1.1 Význam a poslání environmentální výchovy.....	15
2.1.2 Cíle EVVO.....	17
2.2 Environmentální výchova v českém pojetí	18
2.2.1 Historie konceptu EVVO.....	20
2.2.2 Organizace zabývající se environmentální problematikou.....	21
2.2.3 Environmentální výchova v legislativě.....	22
2.3 EVVO v českém školství	24
2.3.1 Pedagogické přístupy a realizace EVVO	25
2.3.2 Role pedagoga a koordinátora EVVO	26
2.3.3 EVVO v oboru předškolní a mimoškolní pedagogika.....	28
2.3.4 Metody a formy environmentální výchovy	28
2.3.5 Metoda projektu.....	Chyba! Záložka není definována.
PRAKTICKÁ ČÁST	34
3 CÍLOVÁ SKUPINA A VYBRANÉ POUŽITÉ METODY	34
3.1 Charakteristika Vyšší odborné školy pedagogické a sociální, Střední odborné školy pedagogické a Gymnázia v Praze 6	34
3.1.1 EVVO v ŠVP oboru předškolní a mimoškolní pedagogika	35
3.2 Projektové vyučování.....	39
3.2.1 Projekt „Prostředí školy“	39
3.2.2 Výtvarný projekt „Recyklace“	42

3.2.3	Hudební projekt „Ze života hmyzu v přírodě“	46
3.3	Zhodnocení realizovaných projektových metod	52
	ZÁVĚR	55
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	56
	SEZNAM OBRÁZKŮ	59
	SEZNAM PŘÍLOH.....	60

ÚVOD

Vztah člověka k přírodě je stále aktuální téma. Z těchto důvodů jsem si, jako téma své absolventské práce, zvolila environmentální vzdělávání. Chtěla jsem ukázat, jak je možné realizovat environmentální výchovu v globálním pojetí se žáky a dětmi nižších věkových kategorií ve spolupráci s celým pedagogickým týmem tedy, jak je možné pojmout environmentální výchovu nejen jako soubor jednotlivých činností, ale jako provázaný celek směřující k trvalému vztahu vytvářet a prohlubovat v mladé generaci vztah k přírodě, k druhým lidem i k sobě samým.

Je třeba environmentální výchovu primárně směřovat na mládež, žáky a studenty. Vést je k takovým k takovým postojům, aby v dospělosti tito jedinci o přírodu pečovali a ne ji ničili.

Výhodou výuky EVVO (Environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty) ve Střední pedagogické škole je to, že žáci vnímají tuto problematiku a předávají ji dál předškolním dětem, které jsou nesmírně otevřené, spolupracující a aktivní. Postoje a hodnoty si teprve tvoří a dobrý příklad v této době je víc než knihy teorie

v pozdějším věku. Klíčový je samozřejmě přístup a osobní vzor učitele (studenta oboru předškolní a mimoškolní pedagogika na pedagogické praxi). Problematika environmentální výchovy (obvykle jako průřezového tématu) je rovněž zakotvená v legislativních dokumentech Rámcového vzdělávacího programu (RVP) na všech úrovních škol od mateřských, přes základní i střední.

Tato práce by měla především analyzovat možné metody a formy environmentální výchovy a aplikovat je na studenty střední odborné školy. Budu se v ní zaměřovat na historii, význam, cíle a vztahy člověka k přírodě a k životnímu prostředí a na realizaci environmentální výchovy v uvedené škole vzhledem např. k dané legislativě jak životního prostředí, tak i ke školské legislativě.

Zaměřím se na analýzu, která vyvozuje závěry, objasňuje nedostatky a také hledá východiska a zlepšení dané situace v budově školy.

1 CÍL A METODIKA

Cílem bakalářské práce je poukázat na důležitost environmentální výchovy a vzdělávání, modelově zpracovat vybraná témata vycházející ze ŠVP školy, v připravované realizaci aplikovat zvolené metody a formy environmentální výchovy. Úkolem práce je rovněž nastínit způsob předávání vědomostí a zkušeností studentům a dětem (v našem případě předškolního věku) ve výchovně vzdělávacím procesu. Tento cíl je dělen na několik dílčích cílů:

- globální pojetí
- prostupnost generací
- aktivizace jedince s důrazem kladeným na jeho samostatnost a schopnost jednat
- verifikace použité metodiky v praktické činnosti
- hodnocení prostředí, ve kterém šetření probíhalo

Celý proces probíhal v prostředí, které je pro úspěšné dosažení cíle zásadní. V případě této bakalářské práce vycházíme ze specifik školy s esteticko - výchovným zaměřením, které samo o sobě studenta motivuje k chápání a potřebě environmentálního pohledu. Pouhý soubor znalostí je nedostačující a je nutné tyto aplikovat v praxi.

To vše se odráží v nastíněných metodikách, ať již v oblasti týkající se prostředí školy, hudební výchovy nebo v oblasti s výtvarným zaměřením. Pokud porovnáme předkládanou činnost s Rámcově vzdělávacím programem předškolního vzdělávání a EVVO, lze zařadit hudební část do oblasti Dítě a jeho psychika, kde byla použita metoda úplné hry verbálně - zvukového charakteru, kde se rozvíjí paměť, pozornost, fantazie a tvořivost.

U jedinců vyšší věkové kategorie (studentů) je možno Environmentální výchovu v rámci RVP a EVVO, (kam náleží naše metodická ukázka) zařadit do oblasti Umění a kultura, ve smyslu uvědomování si sociálního prostředí, jako zdroj inspirace pro vytváření kulturních a uměleckých hodnot a přispívá k estetickému vnímání prostředí.

V našem případě je to prostředí s akcentem esteticko - výchovného zaměření, které je optimálním základem pro vnímání a tvorbu, ať je to v oblasti hudební nebo výtvarná. (V rámci RVP a EVVO je umění a kultura kategorií, kam patří obor hudební a výtvarný).

TEORETICKÁ ČÁST

2 POJETÍ ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVY A JEJÍ VYUŽITÍ

2.1 Vymezení pojmů v oblasti environmentální výchovy

Příroda je mimolidský svět spojený s biosférou. Je to princip, který může člověk vnímat na louce či v lese, v městském parku, u záhonu tulipánů, někdo jiný až v úplné divočině.

Životní prostředí (ŽP) je všude kolem nás, zahrnuje přírodní i člověkem vytvořený hmotný svět, váže se k němu environmentální vědomí - např. spotřeba surovin, produkce odpadů, změny klimatu – ovlivňuje tedy nejen „přírodu“, ale i svět lidí.

Pojem **ekogramotnost, ekologická gramotnost či environmentální gramotnost** je podle řady autorů klíčovým cílem environmentální výchovy (např. Kvasničková, 1999, Máchal, 2000; oba in Krajhanzl, 2014). Čeští autoři zahrnují do ekogramotnosti vědomosti, dovednosti, postoje a osvojené návyky. V širším pojetí cituje Krajhanzl (2014, str. 150) definici ekogramotnosti, jako „získání základních znalostí a dovedností potřebných k pochopení zákonitostí a vztahů člověka a biosféry, k praktickému řešení ekologických problémů a ke včasné prevenci jejich vzniku, k prosazování zásad udržitelného rozvoje do každodenního života rodiny i společnosti.“

Ekologická etika (Máchal, 2000) je chápána jako souhrn mravních norem, resp. dobrovolných sebeomezení, směřujících k odpovědnému přístupu člověka k přírodě, ke všem jejím obyvatelům a zdrojům. Ekologická etika usiluje o získání lidí pro takový životní způsob, který by umožňoval trvale udržitelné žití pro všechno živé na Zemi.

Ekolog je termín využívaný pro pojmenování ochránce a obhájce životního prostředí, stejně tak pojem **environmentalista** či **ekologista**. U termínu ekolog je však třeba chápat slovo v kontextu – v užším slova smyslu jde o vědce, který se činí ve vědním oboru ekologie, v širším slova smyslu pak na poli ochrany životního prostředí.

Environmentální výchovu „v nejširším slova smyslu dnes definujeme jako veškeré výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cílem je především zvyšovat spoluzodpovědnost lidí za současný a příští stav přírody a ŽP, rozvíjet tvořivost, citlivost a vstřícnost lidí k řešení problémů péče o přírodu, utvářet ekologicky příznivé hodnotové orientace, které kladou důraz na dobrovolnou střídmost, na nekonzumní, duchovní kvality lidského života, hledat příčiny ekologické krize a cesty k jejímu řešení“ (Jančaříková, 2010, str. 9).

Ekologická výchova si klade za cíl probouzet v lidech zájem o přírodu a všechno živé. Učí vnímat v souvislostech, ve vzájemné harmonii používat cit a rozum, a chovat se odpovědně ke světu, lidem a přírodě. Důležitá je vlastní zkušenost a prožitek, pak teprve to, co blíže poznáme, dokážeme lépe vnímat a účinně chránit. Důraz je proto kladen na přímý kontakt s přírodou a přírodními materiály (Metodický pokyn MŠMT k zajištění EVVO, 2008). Přesto nakonec došlo k odklonu od tohoto termínu a od roku 2000 je používán termín „**environmentální výchova**“ (vymezuje Státní program EVVO, 2000). V současnosti je možné pro účely pedagogické praxe oba termíny považovat za stejnocenné (Máchal, 2000). Do popředí se navíc dostávají pojmy jako: „**výchova pro trvale udržitelný rozvoj**“, „**výchova k udržitelnému rozvoji**“, které lépe vystihují ekologické, sociální a ekonomické souvztažnosti.

Trvale udržitelný rozvoj je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat základní životní potřeby a přitom nesnižovat rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů (zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, §6).

Trvale udržitelný způsob života hledá harmonii mezi člověkem a přírodou, mezi společnostmi a prostředím tak, abychom se co nejvíce přiblížili ideálům humanismu a úcty k životu a přírodě ve všech jejích formách, ve všech časových horizontech. Způsob, který hledá rovnováhu mezi svobodami a právy jedince a jeho odpovědností vůči jiným lidem a přírodě jako celku včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím. (Vavroušek in Máchal, 2000).

2.1.1 Význam a poslání environmentální výchovy

Úvodem je nutno zmínit etický rozměr ekologické výchovy neboli tzv. „environmentální etiku“. Zatímco etika mezilidských vztahů se rozvíjela po dlouhá tisíciletí, morálka vztahu k přírodě jako sociálně sdílený postoj se teprve vytváří (Jančaříková, 2009). Ukazuje se, jak složité je vyjádření „mít rád přírodu“, protože definice zdánlivě jednoduchých pojmů jako je „příroda“, „vztah k přírodě“ apod. je složitá (Krajhanzl, 2014; Jančaříková, 2009).

Environmentální výchova získala mezi ostatními vyučovacími předměty značné specifické místo. V podstatě bychom mohli říci, že v některých předmětech je cílem především získat určité znalosti, určitou rámcovou formu porozumění světa či jde o předávání jistých žádoucích dovedností. Environmentální výchova usiluje o formování znalostí, postojů a kompetencí k jednání. To činí z environmentální výchovy předmět klíčový a současně i obtížně uchopitelný, což koresponduje i se značnými rozdíly v jejich chápání a následné aplikaci v praxi. (Činčera, 2007, s. 12)

V dalším vymezení se environmentální výchova začala chápat jako výchova integrující tři základní oblasti:

- Výchova o životním prostředí (empirická dimenze) – zahrnuje zejména faktografickou a empirickou dimenzi
- Výchova v životním prostředí (estetická dimenze) – vede k uvědomění si estetické hodnoty přírody
- Výchova pro životní prostředí (etická dimenze) – zahrnuje etickou dimenzi a výchovu k environmentálně ohleduplnému jednání (Činčera, 2007, s. 13)

Činčera při tomto vystupuje z následujícího modelu Palmerové (2003), ve kterém se významně tyto oblasti (dimenze) vzájemně propojují. Výsledkem těchto průsečíků jsou získané osobní zkušenosti a rozvoj znalostí a dovedností v praktické aplikaci získaných poznatků a zážitků.

Máchal (2000) zmiňuje výrok profesorky Librové o tom, že akutní neštěstí přírody na této planetě potřebuje ekologickou morálku jako sociálně sdílenou normu chování. Tak jako ve společnosti vznikl etický kodex vztahů mezi lidmi, měla by se rozvinout etická norma určující vztahy a chování člověka vůči přírodě. Nejednalo by

se o efekt životního postoje zralých jednotlivců, ale o sociální normu vštěpovanou různými typy výchovy. Jako dobrý příklad ekologické etiky mohou sloužit knihy Erazima Koháka.

Pro rozvoj environmentální senzitivity je nezbytné i kritické myšlení, kreativita a především venkovní aktivity dětí, vlastní pobyt v přírodě. Výzkum potvrdil důležitost kontaktu s přírodním prostředím v dětství a vybudování emocionální spřízněnosti s přírodou. Rovněž poukázal na další faktor, a to sdílení radosti z přírody se svými rodiči a s osobami blízkými (např. Daniš, 2016).

Problematiku budování environmentální senzitivity studoval M. Franěk (2000). Došel k závěru, že proces rozvoje environmentální senzitivity je složitý a individuální. Stejně metody nevedou u všech jedinců ke stejnému cíli. Environmentální výchova environmentální senzitivitu ovlivňuje nejen pozitivně, ale také negativně, např. z důvodu nevhodných metod prosazování „správného názoru“ či „správného chování“. Podle Franěka (2000; Jančaříková, 2009) je afinita k přírodě (biofilie) vrozená všem, ale že je možné ji nevhodným didaktickým působením utlumit nebo dokonce transformovat na biofobii. Významná skupina odborníků usuzuje, že je některým lidem afinita k přírodě vrozená ve vyšší míře a jiným v míře nižší, respektive žádné. Skutečnost, že je predispozice zájmu o přírodu vrozená některým jedincům ve vyšší míře odpovídá teorii přírodovědné inteligence (Gardner, 2003 in Jančaříková, 2009).

Pokud přijmeme názor, že je lidem vrozená různá míra lásky k přírodě, bude nutné adekvátně přizpůsobovat cíle a následně prostředky environmentální výchovy. To, co je vhodným cílem pro jedince s vyšší vrozenou dispozicí, nemusí být vhodným cílem pro jedince s nižší vrozenou dispozicí a naopak. Environmentální senzitivita, na rozdíl od přírodovědných znalostí, není vázána jen na přírodovědné vzdělání a nemají ji vyšší pouze biologové (Jančaříková, 2008).

2.1.2 Cíle EVVO

Samotný pojem environmentální výchova se objevil na konferenci Mezinárodní unie ochránců přírody (IUCN) v roce 1947. Dlouhou cestou putoval a krystalizoval přes konferenci ve Stockholmu v roce 1972 a mezinárodní workshop v Bělehradě v roce 1975 až do První mezivládní konference o environmentální výchově v roce 1977 v Tbilisi, kde bylo zformulováno, že: Cílem environmentální výchovy je:

- 1) posílit naše vědomí a porozumění ekonomické, sociální a ekologické provázanosti v městských i venkovských oblastech;
- 2) poskytnout každému příležitost dosáhnout znalostí, hodnot, názorů, odpovědnosti a dovedností k ochraně a zlepšování životního prostředí;
- 3) tvořit nové vzorce chování jednotlivců, skupin i společnosti jako celku vstřícné k životnímu prostředí (Tbilisi Declaration, 1977 in Činčera, 2007, s. 12).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR vydalo v roce 2008 Metodický pokyn k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, na jehož základě vymezuje cílené kompetence, kterých by žák měl v průběhu vzdělávání dosáhnout a přivlastnit si je. Jsou jimi kompetence:

- Kompetence řešení problémů, komunikativní, sociální a personální – schopnost kritického uvažování, hledání alternativ k řešení problémů životního prostředí
- Kompetence pracovní a odborné – osvojení si praktických dovedností v chování vůči životnímu prostředí, uplatňovat principy udržitelného způsobu života
- Kompetence občanské – vlastní zkušenost přírodních a kulturních hodnot, uvažování v souvislostech, orientovat se na vztah člověka a přírody

2.2 Environmentální výchova v českém pojetí

Problematiku environmentální výchovy nacházíme v historii v mnoha náboženstvích a kultech, ale také i v právních systémech mnoha států. Problematice biblického pojetí vztahu člověk-příroda se věnovala řada autorů, například Kohák, Heller či Nečas. V historii se však vyskytovali jiní jedinci s vysokou citlivostí k přírodě, například sv. František, sv. Vincenc, Carsonová, Comstoková, Darling a další. Dlužno připomenout, že v roce 1872 byl v USA zřízen první národní park – Yellowstonský park. (Jančaříková, 2009).

Problematika ochrany přírody začala být velmi aktuální díky první světové válce, k čemuž přispěla i hospodářská krize třicátých let, kdy lidstvo bylo zaplavováno vzrůstající vlnou konzumu, rozvoje techniky a urbanizace. Druhá světová válka pak demonstrovala moc člověka a techniky a také lidskou bezohlednost (Hirošima). To vše vedlo k tomu, že po roce 1948 vznikl "Světový svaz ochrany přírody". Naše země se do činnosti tohoto svazu zapojovala o jednu dekádu později, členem se ovšem stala až počátkem druhého tisíciletí. V důsledku technizace a chemizace průmyslu se pronikavě zhoršovala kvalita životního prostředí, proto Svaz v roce 1961 iniciuje vznik "Světového fondu na ochranu přírody" a objevuje se tzv. zelené hutí.

Máchal (2000) připomíná, že v první etapě zeleného hnutí se lidé snažili vymezit území, kde by původní příroda mohla přežít. Ochrana přírody se soustředila na ochranu vybraných území a na ochranu vybraných vzácných druhů živočichů a rostlin. Zakládaly se národní parky a přírodní rezervace, sepisovaly se knihy ohrožených druhů rostlin a živočichů. Tato etapa končí v sedmdesátých letech minulého století, kdy se konstatovala nemožnost ekonomického rozvoje, hrozba vyčerpání surovinových a energetických zdrojů a možnost zabalení lidstva vlastními odpady. Dochází k posunu nazírání na kultury přírodních národů, na jejich nakládání s přírodními zdroji a přírodním bohatstvím. Cílem je "trvale udržitelný rozvoj" a potřeba ochrany celé přírody a životního prostředí. Důvodem těchto změn jsou různé ekologické katastrofy, což vedlo k zakotvení práva na pravdivé informace o stavu životního prostředí a k vytvoření mezinárodní spolupráce v této oblasti.

"Zelené hnutí" se stává velmi silné a vyvolává řadu kampaní proti němu ze strany různých mezinárodních koncernů, které se cítily tímto hnutím ohroženy. Dnes je toto hnutí velice rozsáhlé, tvoří jej nejen odborníci a vědci, ale i spisovatelé, hudebníci, představitelé různých náboženství a politických stran. Jejich základní premisou je chovat se k přírodě tak, jak bychom chtěli, aby se ona chovala k nám. (Jančaříková, 2009).

Ochrana přírody a životního prostředí v současné době probíhá ve čtyřech liniích:

- **oficiální linie** – politická uskupení primárně orientovaná na problematiku ochrany životního prostředí, jako je například Česká strana zelených. Činnost politických stran má pozitivní, ale někdy i negativní důsledky (například tzv. kůrovcová kalamita)
- **vědecká a přírodovědecká linie** – z ekologie vzniká environmentalistika – věda, studující problémové vztahy životního prostředí a hledající způsob jejich řešení.
- **neoficiální linie** – ochrana přírody vzniká v šedesátých letech minulého století jako spontánní hnutí, jako nespokojenost s řízením světa předchozími generacemi v důsledku jejich životního stylu. Hnutí na ochranu přírody a životního prostředí vznikalo spontánně iniciováno zdola (pacifisté, hippies) a sdružuje ty, kteří chtějí žít odlišně od předchozích generací, vzniká svátek "Den země" v USA. Část hnutí se organizuje v tzv. nevládních organizacích, které zasahují, někdy vhodně, někdy nevhodně (například jez u Děčína), do politických rozhodnutí státu, u nás např. Hnutí Brontosaurus či Hnutí Duha. (srov. Jančaříková, 2009)

2.2.1 Historie konceptu EVVO

Řešení ekologické krize environmentální výchovou má smysl, pouze pokud se jedná o systém výchovy reagující na problémy celé naší planety. Pojem environmentální výchova se poprvé objevil v roce 1947 na konferenci IUCN. Až o 30 let později na konferenci v Tbilisi 1977 jí byla věnována větší pozornost (formulace cílů, závazky pro členské státy atd.). Díky vzájemné spolupráci výše zmíněných linií ochrany přírody je dnes environmentální výchova zařazena do kurikulárních dokumentů většiny vyspělých států světa. Začlenění environmentální výchovy do školských systémů států celého světa je řízeno mezinárodními institucemi a deklaracemi za podpory politiků, přírodovědců, filosofů, psychologů, sociologů, spisovatelů a dalších. (Scott, Oulton, 1999 in Jančaříková 2009).

V posledních letech se světová environmentální hnutí (včetně environmentální výchovy) dostala do krize, která vznikla ze vzrůstajících rozporů mezi ekologickými aktivisty a obyčejnými lidmi. Především jde o to, že i když jsou problémy světového životního prostředí závažnější, stále méně lidí je ochotno změnit své každodenní návyky a stále více lidí se dívá na ekologické aktivisty s despektem (Jančaříková, 2009).

Česká environmentální výchova nese všechny znaky tzv. „dobré školy“, má tradici, učitele, význačné osobnosti, kontakty v zahraničí, historii a budoucnost. Významné společenské změny, ke kterým v posledních desetiletích u nás i ve světě došlo, podpořily proces směřující od hnutí ke vzniku nového vědeckého oboru environmentální výchova. Environmentální výchově předcházela výchova ve vztahu člověk-příroda, která vycházela z myšlenek a díla J. A. Komenského „o přirozené výchově ve shodě s přírodou“ (v 19. století většinou učitelů pozitivně přijímané). Po roce 1869, kdy byla uzákoněna povinná školní osmiletá docházka, došlo především k masivnímu budování školních zahrad, kterým byl ve školních předpisech připisován mimořádný význam (Jančaříková, 2009).

Environmentální výchova má v České republice hluboké kořeny. Do škol pronikala z mimoškolních činností. V současné odborné oborové terminologii bychom mohli činnosti spojené s environmentální výchovou zařadit do jednotlivých složek mimoškolní či volnočasové pedagogiky, ekopedagogiky, envigogiky či zážitkové

pedagogiky. V druhé polovině minulého století se právě ona volnočasová sdružení a svazy, jako například skauti, kteří čerpali z foglarovské tradice, později pak i pionýr, zasloužila o celkový rozkvět a osvětu environmentální výchovy. V těchto letech vznikaly mnohé instituce, jako je Toulcův dvůr, Středisko ekologické výchovy a etiky SEVER, Prázdninová škola Lipnice či Centrum ekologické výchovy Dřípatka. (srov. Jančaříková, 2009; Máchal, 2000)

2.2.2 Organizace zabývající se environmentální problematikou

V roce 1968 byl Otakarem Leiským ze Sboru ochrany přírody při Národním muzeu založen TIS, první československá organizace, jejímž primárním cílem byla ochrana přírody a výchova k ochraně přírody. TIS navázal na myšlenky českého skautingu (junáctví). V roce 1974 iniciovali pracovníci Ústavu krajinné ekologie ČSAV ve spolupráci s novinářem Josefem Velkem v časopise Mladý svět kampaň na ochranu životního prostředí. Měla původně trvat jeden rok, ale nakonec nebyla ukončena a přerostla v Hnutí Brontosaurus. Hnutí Brontosaurus bylo do roku 1990 součástí Socialistického svazu mládeže. Nyní působí jako samostatná organizace. Největší naší nevládní organizací sdružující zájemce o ochranu přírody je Český svaz ochránců přírody (ČSOP). Od roku 1981 začal ČSOP vydávat časopis Naší přírodou.

V roce 1990 mohlo dojít k osamostatnění organizací zabývajících se environmentální výchovou, což umožnilo jejich osamostatnění a rozkvět. Josef Vavroušek založil Společnost pro trvale udržitelný život (STUŽ). Z důvodu koordinace činnosti existujících středisek ekologické výchovy bylo založeno začátkem roku 1996 Sdružení středisek environmentální výchovy PAVUČINA. (pavučina-sev.cz, 2019) V roce 1979 vzniká hnutí Tereza nabízející školám pomoc a spolupráci (je národním koordinátorem programu Ekoškola v ČR).

Vedle těchto institucí existují i stovky dalších menších organizací zabývajících se environmentální výchovou či environmentálním poradenstvím. Tyto organizace zpravidla spadají do neziskového sektoru, jsou příspěvkovými organizacemi či jejich environmentální činnost je pouze okrajovými zájmy, například v rámci komunitních center sociálních služeb či školských a volnočasových institucí. Sdružený seznam těchto institucí soustřeďuje Ministerstvo zemědělství ČR, které je hlavním gestorem

v dané problematice. Seznam těchto organizací je k dispozici na internetových stránkách příslušného ministerstva a také v příloze bakalářské práce (Příloha č. 2).

2.2.3 Environmentální výchova v legislativě

Environmentální výchova byla vždy v propojení se vznikem a existencí Ministerstva životního prostředí, které zpočátku doplňoval celostátní Federální výbor pro životní prostředí (FVŽP) fungující od r. 1990 do rozpadu federace.

Prvním vládním dokumentem, který byl věnovaný ekologické výchově, bylo usnesení vlády č. 232 ze dne 04. 01. 1992 ke strategii státní podpory ekologické výchovy na devadesátá léta. Dalšími platnými legislativními předpisy, které jsou spjaté s problematikou environmentální výchovy, respektive komplexně s tématikou životního prostředí, jsou:

- zákon č. 17/1992 Sb. o životním prostředí,
- zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny,
- zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí.

Výše jmenované legislativní dokumenty nejsou však jedinými předpisy z gesce Ministerstva životního prostředí ČR. Problematice životního prostředí a jeho ochranou se zabývá téměř dalších tři sta legislativních dokumentů, jež má MŽP ČR utříděné do dalších šestnácti tematických okruhů, a to: životní prostředí – všeobecně, posuzování vlivů na životní prostředí, integrovaná prevence znečišťování, ekologická újma, ochrana biodiversity, CITES, ochrana zemědělského půdního fondu, geologie a hornictví, vodní hospodářství, odpadové hospodářství, ochrana ovzduší, regulované látky a f-plyny, změna klimatu, chemické látky, prevence závažných havárií a geneticky modifikované organismy.

Počátkem roku 2005 byla environmentální výchova zařazena do Rámcového vzdělávacího programu základního vzdělávání jako jedno ze šesti průřezových témat. V roce 2008 vydalo MŠMT metodický pokyn k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO), který má poskytovat názorný a konkrétní návod, jakým způsobem realizovat environmentální vzdělávání ve škole a jak tuto realizaci zakotvit v dokumentaci školy. Kromě vymezení pojmů (environmentální

výchova, ekologická výchova, vzdělávání pro udržitelný rozvoj) definuje základní rámec EVVO, který vychází ze strategického dokumentu *Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR* (SP EVVO ČR), který byl přijat usnesením vlády č. 1048 ze dne 23. 10. 2000. EVVO se rozumí všestranné rozvíjení klíčových kompetencí definovaných RVP na všech úrovních. Metodický pokyn pomáhá začleňovat EVVO do ŠVP, do dokumentace školy, vymezuje roli koordinátora EVVO na škole, doporučuje, na co se má zaměřit vedení školy a zřizovatel, uvádí a podporuje možnosti DVPP v oblasti EVVO. O hodnocení a evaluaci EVVO se zmiňuje pouze okrajově, nedává žádný návod či odkaz.

Relativně novou klíčovou národní strategií pro oblast EVVO a environmentální poradenství je Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016-2025, který je metodickou podporou všech forem EVVO na všech úrovních. První takovýto program byl schválen v roce 2000, z důvodu zásadních proměn ve společnosti, ve stavu životního prostředí a v oboru samotném, bylo žádoucí program aktualizovat.

Základním cílem SP EVVO a environmentálního poradenství (EP) je, aby systém EVVO a EP vyváženě rozvíjel všechny důležité znalosti, dovednosti a postoje, zaměřoval se na klíčové environmentální souvislosti a témata, byl stabilní i otevřený pestrosti a změnám, byl založený na spolupráci a síťování, a byl dobře komunikovaný veřejnosti a veřejné správě. Samotným cílem EVVO a EP v České republice je rozvoj kompetencí potřebných pro environmentálně odpovědné jednání, tj. jednání, které je v dané situaci a daných možnostech co nejpríznivější pro současný i budoucí stav životního prostředí (<https://www.mzp.cz/cz/evvo>).

2.3 EVVO v českém školství

České školství ve vzdělávání vychází z několika kurikulárních dokumentů, především je důležité zmínit dokument, který vychází z Národního programu vzdělávání, resp. z tzv. Bílé knihy. Ten následně obsahuje rámcové vzdělávací programy pro dané stupně školního vzdělávání. Každý z těchto stupňů vzdělávání, resp. škol si tyto rámcové programy následně začleňuje do svých školních vzdělávacích programů (příloha č. 3).

Dle zákona o životním prostředí, konkrétně dle § 16, se výchova, vzdělávání a osvěta provádějí tak, aby vedly k myšlení a jednání, které je v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje, k vědomí odpovědnosti za udržení kvality životního prostředí a jeho jednotlivých složek a k úctě k životu ve všech jeho formách.

Environmentální vzdělávání v českém školství není jen získáváním znalostí o problematice životního prostředí, nýbrž o vytvoření rozumově, citově a mravně podloženého stavu, který se má u jedince projevit v názorech, ale především v jednání, v návycích, činech a ve způsobu života. (Dytrtová, 2014, s. 7) Mluvíme-li o tomto procesu vzdělávání, jde především o přijímání heteronomního nastavení, které přechází do autonomie.

Do školní výuky se ekologická výchova oficiálně dostala v roce 1990 úpravou osnov přírodovědných předmětů a tehdejšího předmětu občanská výchova díky úsilí Danuše Kvasničkové. Její výukové programy pro základní, střední a střední odborné školy a učiliště se staly mezinárodně známé a Kvasničková za ně získala cenu UNESCO Global 2000 (Smolíková, 2007 in Jančaříková, 2009; Máchal, 2000). Na pražské pedagogické fakultě se ekologickou výchovou při přípravě budoucích učitelů v odborné přírodovědné rovině zabývala Eva Lišková; ekologickou výchovu na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích propaguje Nad'a Johanisová a Věra Soukupová. Na Pedagogické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně se environmentální výchovou zabývá Hana Horká. Na Pedagogické fakultě Technické univerzity v Liberci působí Jan Činčera. Významnou osobností naší environmentální výchovy v 90. letech 20. století byl filosof Erazim Kohák, který myšlenky ekologické etiky šířil na několika vysokých školách také jako spisovatel. (Jančaříková, 2009).

2.3.1 Pedagogické přístupy a realizace EVVO

Pedagogické přístupy jsou ve školním vzdělávání podstatným prvkem výuky. Tyto prvky, případy metodika či didaktické postupy, jsou zpravidla jednotlivými pedagogy individualizovány pro lepší „stravitelnost“ žákům. V procesu učení, ať již školního vzdělávání, či procesu utváření osobnosti jedince, existuje mnoho forem a postupů, jakým si jedinec přisvojuje nové informace. Ať je to například formou interiorizace či exteriorizace, učení zkušeností či nápodobou nebo účelovým „biflováním“. Pro účely této práce využijeme formu cílů učení pomocí Bloomovy taxonomie.

Bloomova taxonomie vychází ze tří rovin, a to kognitivní, afektivní a psychomotorické. Každá z těchto rovin má několik dalších dílčích složek. Kognitivní oblast obsahuje pojmy, jako jsou znalosti, porozumění, aplikace, analýza, syntéza a hodnocení. (srov. Bloom, 1956 in Dytrtová, 2014, s. 23) Toto v praxi znamená celý proces osvojování a osvětlování si nově získané informace, to je schopnost převzetí informace, její vnitřní zpracování a doplnění, porozumění a následná systematická aplikace a rozbor či kontextualita dané informace a její následné zvnitřnění pro jedince.

Afektivní oblast zahrnuje schopnost vcítění, hodnocení a postojů. Právě díky této oblasti si jedinec dokáže zapamatovat nejvíce z dané oblasti či děje, při kterém zažívá určitý přenos informací. Vcítěním je myšleno především schopnost vnímat estetickou stránku informace, docházet k emocionálním vzruchům, tedy vytvářet interakci. V hodnocení v emocionální oblasti jde především o schopnost komparace dané informace a její využití, a to dle libosti jedince. Postojová složka se sestává z názorového nastavení jedince a jeho schopnosti argumentovat. Zmíněná psychomotorická oblast více méně kopíruje výše zmíněné, jedná se o zkušenosti, dovednosti a návyky. V podstatě jde, stejně jako v případě emocionální oblasti taxonomie, o prvky sebezkušenostního a zážitkového obsahu učení, respektive cílů učební činnosti. (srov. Bloom, 1956 In Dytrtová, 2014, s. 24) Stejně tak bychom mohli postupovat v učení formou podmiňování.

Při samotném přístupu pedagogických pracovníků ve výukových hodinách je také potřeba zmínit právě onen osobní přístup vůči žákům. Jedná se především o způsob vedení výuky, ať formou demokratickou, liberální či autoritativní.

Činčera (2007) uvádí několik příkladů pedagogických přístupů při realizaci environmentálního vzdělávání, a to:

- Projekty, tematické celky, pobytové akce – aktivní zapojení žáků, exkurze, zážitková forma vzdělávání
- Přednáška a osvětové publikace – odborník z praxe, diskuze
- Práce s příběhy, filmem – rozbor příběhu či filmu, diskuze a konfrontace
- Diskuzní techniky a práce s textem
- Simulační hry a hry s rolemi – aktivizační činnosti
- Exkurze do přírody a monitoring přírody – poznávání okolí školy, obce
- Pojmové cesty, toulky po Zemi a Magické místo – tematické výukové celky
- Využití školních pozemků, školní zahrady – pěstování, poznávání, zakládání ekologických prvků (kompostér, využití dešťové vody, apod.)
- Práce s internetovými a počítačovými aplikacemi – tvůrčí činnost, tvorba projektů, referátů
- Práce s přírodními materiály

2.3.2 Role pedagoga a koordinátora EVVO

Rozhodující význam pro realizaci environmentálního vzdělávání všech typů škol i mimoškolních zařízení mají učitelé a další pedagogičtí pracovníci ve všech příslušných rezortech, v neziskovém i ziskovém sektoru. Cílem environmentálního vzdělávání je začlenit kvalitní přípravu v environmentální tematice při vzdělávání všech pedagogických pracovníků, a to jak pro školní, tak i mimoškolní oblast. Cílovými skupinami jsou: studenti, připravující se pro povolání učitele, učitelé mateřských, základních a středních škol a vyšších odborných škol, pedagogičtí pracovníci připravující učitele pro environmentální vzdělávání a výchovu, pedagogičtí pracovníci v mimoškolní výchově a řídicí pracovníci ve školství. Studium k výkonu specializovaných činností v oblasti environmentální výchovy, resp. tzv. Specializační studium k výkonu specializovaných činností v oblasti

environmentální výchovy, je určeno kvalifikovaným pedagogickým pracovníkům, primárně učitelům základních a středních škol. (Bečvářová, Soloshych, 2012, s. 43)

Koordinací EVVO mohou ředitelé škol pověřit jednoho, popřípadě více pedagogických pracovníků – tzv. koordinátora EVVO. Při pověřování dbají na odpovídající kvalifikační úroveň koordinátora EVVO. Přednostně by touto činností měli být pověřováni pedagogičtí pracovníci, kteří úspěšně absolvovali studium k výkonu specializačních činností v oblasti environmentální výchovy. (Bečvářová, Soloshych, 2012, s. 47)

Koordinátor environmentální výchovy by měl rozumět cílům EVVO, rozsahu i pojetí, měl by se orientovat v dokumentech EVVO, měl by znát základní problematiku ochrany životního prostředí a mít informace o stavu životního prostředí u nás i ve světě, měl umět vysvětlit vyváženost tří základních pilířů udržitelného rozvoje – ekonomického, sociálního a ekologického, dovést začlenit průřezová témata EVVO do vzdělávacích programů, zvládat aplikaci vyučovacích metod interdisciplinárního aktivního učení, inovovat výuku z hlediska regionálních zvláštností, být si vědom formativního účinku prostředí a osobního příkladu na utváření vztahu žáků k životnímu prostředí, rozvíjet kompetence žáků a podporovat jejich aktivní zapojování do péče o životním prostředí. Ostatní učitelé v rámci dalšího vzdělávání by měli získat přehled o základních dokumentech EVVO o tvorbě školních programů a začlenění průřezového tématu ve vazbě na EVVO, měli by si osvojit některé vyučovací metody a formy interdisciplinárního aktivního učení (Málková, Böhnisch, 2004 In Dytrtová, 2014, s. 7)

V rámci realizace environmentální výchovy ve škole by se měli učitelé zapojit do péče o prostředí školy spolu se svými žáky, podílet se na ekologizaci provozu školy, rozvíjet kompetence žáků ve vztahu k cílům EVVO a zajímat se o aktuální stav životního prostředí – zejména regionální a lokální úrovni.

2.3.3 EVVO v oboru předškolní a mimoškolní pedagogika

Analyzujeme-li blíže složení slov ve společensko-vědní disciplíně předškolní a mimoškolní pedagogika, zjistíme, že se jedná o dvě samostatné, doplňující se pedagogické disciplíny rozlišující se de facto ve formě pojetí formality či vývojových etap v rámci výchovy.

Předškolní pedagogika je vědní obor, který sleduje problémy výchovy v předškolním období na teoretické úrovni. Zkoumá zákonitosti výchovné činnosti, jež se zaměřuje na předškolní dítě. Je určena pro ty, kdo s malými dětmi pracují. Osvojení této teorie při výchovném působení vede vychovávající k pochopení a porozumění podstatným souvislostem a vztahům a zkvalitňuje jejich výchovnou činnost. (Opravilová, str. 16)

Termín mimoškolní pedagogika můžeme v širším kontextu uchopit jako neformální vzdělávání mimo vzdělávací instituci, organizaci volného času školního kolektivu mimo výuku. Zpravidla jde o doprovodné prvky standardní výuky, na jejichž základě může jedinec čerpat v rámci celoživotního učení (formou zážitku, učení ve spirále, apod.). Mimoškolními pedagogickými institucemi jsou například školní družiny, školní kluby, ale také školou pořádané volnočasové kroužky či jiné aktivity. Je důležité zmínit, že případné výsledky dosažené v rámci mimoškolních institucí nemají žádný vliv na výslednou školní klasifikaci žáka, případně studenta.

2.3.4 Metody a formy environmentální výchovy

Environmentální výchova může být realizována použitím běžných výchovně vzdělávacích metod. Metodu vybíráme s ohledem na cíl, na obsah, bereme v úvahu věk a úroveň žáků atd. Významnou součástí by měla být výuka v terénu jako například exkurze do středisek ekologické výchovy, možnost programů pro školy v muzeích, vycházky do přírody nebo práce na školním pozemku.

Metoda je postup, způsob výchovně vzdělávacího působení, cesta k dosažení vytčeného výchovně vzdělávacího cíle. Je to také významný prostředek výchovy a vzdělávání (Stodůlková, Zapletalová 2011).

„Metoda představuje koordinovaný systém vyučovacích činností učitele a učebních aktivit žáků, který je zaměřen na dosažení výchovně vzdělávacích cílů.“ (Švec, Maňák 2003, s. 33).

Vyučovací metoda je prostředek k dosažení výchovně - vzdělávacího cíle. Výběr vhodné vyučovací metody je jednou z klíčových kompetencí učitele. (Švecová, 2012) V současné době je v pedagogice nejpoužívanější kombinovaná klasifikace výukových metod.

Různé prameny dělí vzdělávací metody dle různých kritérií – proto klasifikaci nemůžeme považovat za jednotnou.

Forma vyučování je způsob uspořádání celého vyučovacího procesu, jeho složek (učitel, žák, učivo) a vzájemných vazeb v čase a prostoru. Rozlišujeme tři základní formy. Hromadnou, individuální a skupinovou. (Stodůlková, Zapletalová 2011)

Organizační formy můžeme třídit ze dvou hledisek.

1. Vnitřní organizační formy (jak výuka probíhá) – individuální, skupinová, hromadná
2. Vnější organizační formy (kde výuka probíhá) – exkurze, terénní cvičení, didaktická hra, školní konference (Švecová 2012, s. 22).

Kombinovaný pohled na výukové metody uvádí Maňák a Švec (2003, s. 48-49) v publikaci Výukové metody, a to:

1. Klasické výukové metody (slovní, názorně demonstrační, dovednostně-praktické)
2. Aktivizující metody (diskuse, problémová metoda, inscenační metoda, hra a didaktická hra)
3. Komplexně výukové metody (skupinová výuka, kooperativní vyučování, samostatná práce žáků, kritické myšlení, učení v životních situacích, výuka podporovaná počítačem a projektová metoda)

Vyučovací metody lze, dle Bečvářové a Solshych (2012, s. 64-65, 219) také dělit do různých pramenů a podle různých kritérií do pěti skupin:

1. Podle pramene poznání a typů poznatků-praktické, názorné
2. Podle stupně aktivity samostatnosti studentů/žáků-aktivní, pasivní
3. Podle myšlenkové operace-logické
4. Podle fází výuky-výkladové, motivační
5. Podle způsobu interakce mezi učitelem a studentem/žákem-skupinové

Vybrané metody - charakteristika

Brainstorming

Metoda využívaná k řešení problémů a k rozvoji tvořivosti. Smyslem metody je, aby žák v určeném čase, na dané téma zformuloval co nejvíce nápadů a posoudil jejich prospěšnost a užitečnost. Tato metoda jejíž název v překladu znamená „bouře mozku“ podněcuje žáky k přemýšlení a řešení určitého problému ve velmi krátké době (Maňák a Švec, 2003).

Didaktická hra

„Didaktická hra je spontánně zvolená aktivita založená na experimentaci. Z psychologického pohledu s podílí na eliminaci stresů ve výchově-vzdělávacím procesu“ (Činčera,2007, s .22).

Didaktické hry mají počátky již v období antiky – filosof Platón. Později s touto teorií přichází i J. A. Komenský. Didaktická hra je používána pro dosažení cílů a nabytí nových poznatků při rozvíjení tvořivosti, komunikace, dovedností, fantazie. Motivuje už předškolní žáky, pomáhá v nich posilovat soutěživost (Thorovská, 2014, s. 9).

Metody heuristické

Jedná se o aktivní učení cestou samostatného objevování a vytváření hypotéz, které jsou následně ověřovány. Učitel žáky silně motivuje a celý proces hledání a ověřování usměrňuje. Žáci samostatně a postupně docházejí k novým poznatkům (Švecová, 2012).

Výuka podporovaná medií a počítačem

Využití televizního média (vzdělávací, tzv. školní film) či PC (internet, výukový program) ve výchovně- vzdělávacím procesu k dosažení požadovaných výchovně vzdělávacích cílů (Maňák, 2003, www.rvp.cz).

Metody dovednostně-praktické

Tyto metody jsou zaměřeny přímo na aktivitu žáků, přímo na činnosti praktické. Cílem těchto činností je překonat odtržení školy od života a důležité je naplňovat tyto principy:

- Aktivizace všech smyslů
- Odpovědnost a metodickou kompetenci žáků
- Orientaci na konkrétní produkty
- Kooperativní jednání a zaměření na život

Při použití této metody ve vyučování dochází u žáků k rozvoji psychomotorických schopností a dovedností (Maňák, Švec, 2003).

Metody názorně-demonstrační

Základem této metody je působení na smyslové orgány podle vzoru Komenského a jeho pravidla *NÁZORNOSTI* (Velká didaktika, kap. 20, 1954).

Komenský poukazuje na to, že i věci vzdálené, pro žáky těžko pochopitelné, je možné vyjádřit názorně a usnadnit žáku pochopení této věci – myšlenky (Maňák, Švec, 2003, s. 77).

Metody názorně-demonstrační (pozorování předmětů a jevů, převádění modelů, pokusů a činností, demonstrace obrazů statických, projekce statická a dynamická)

Metody názorně-demonstrační souvisí s praktickými a slovními, bez kterých se praktici nemohou obejít. Důležité je propojení teorie s praxí. Tyto metody jsou doprovázeny rozhovorem nebo vysvětlováním. (Metodický portál RVP, www.rvp.cz.)

2.3.5 Projektové vyučování

Pro zpracování práce jsem použila metodu projektu. Projekt je specifický typ učebního úkolu, v kterém mají žáci možnost volby tématu a směru jeho zkoumání, a jehož výsledek je tudíž jen do určité míry předvídatelný. Je to úkol, který vyžaduje iniciativu, kreativitu a organizační dovednosti, stejně tak jako převzetí odpovědnosti za řešení problémů spojených s tématem. Projekt je podnik žáků a určuje tak základní rys projektu. Žáci, kteří se účastní projektu, jsou zapojeni do plánování, podávají návrh, který obsahuje řešení problému (Kasíková, 1997, s. 49).

Velmi kvalitně zpracovanou odpověď na tuto otázku jsem také našla v internetovém článku, kde se píše: „projektové vyučování je výuka založená na projektové metodě. Projekt je chápán jako komplexní pracovní úkol, při němž žáci samostatně řeší určitý problém (problémový úkol, problémovou situaci). Pomocí této výukové metody jsou žáci vedeni k samostatnému zpracování určitých komplexních úkolů či řešení problémů spjatých s životní realitou. Charakteristickým znakem projektové výuky je cíl, který je představován určitým konkrétním výstupem, tj. výrobkem, praktickým řešením problému. Projekty často mají podobu integrovaných témat, využívají mezipředmětových vztahů.“ (www.rvp.cz)

Podle Maňáka a Švece je projekt „komplexní praktická úloha (problém, téma), spojená se životní realitou, kterou je nutno řešit teoretickou i praktickou činností, která vede k vytvoření adekvátního produktu.“ (Kratochvílová, 2006, s. 34)

Projektová metoda úzce souvisí s projektem. Ve vysvětlení těchto dvou pojmů však najdeme rozdíl. „Projektová metoda je vyučovací metoda, v níž jsou žáci vedeni k samostatnému zpracování určitých projektů a získávají zkušenosti praktickou činností a experimentováním. Projekty mohou mít formu integrovaných témat, praktických problémů ze životní reality nebo praktické činnosti vedoucí k vytvoření nějakého výrobku, výtvarného, či slovesného produktu.“ (Kratochvílová, 2006, s. 37)

Charakteristické znaky projektové metody:

- organizovaná učební činnost směřující k určitému cíli - realizaci projektu a jeho výstupu
- činnost, která nemůže být dopředu zcela jasně krok za krokem naplánovaná

- činnost vyžadující aktivitu žáka a jeho samostatnost
- činnost tvořivá a reagující na změny v průběhu projektu
- činnost převážně vnitřně řízená
- činnost teoretická i praktická rozvíjející celou osobnost žáka a vedoucí k odpovědnosti za výsledek
- praktická činnost, zkušenost a využití teorie motivuje žáka k učení a přispívá k rozvoji jeho sebepoznání (Kratochvílová, 2006, s. 38)

PRAKTICKÁ ČÁST

3 CÍLOVÁ SKUPINA A VYBRANÉ POUŽITÉ METODY

3.1 Charakteristika Vyšší odborné školy pedagogické a sociální, Střední odborné školy pedagogické a Gymnázia v Praze 6

Předkládaná bakalářská práce je zaměřena na metody a techniky environmentální výchovy na střední odborné škole. Z tohoto důvodu byla vybrána konkrétní vzdělávací instituce, kterou je Vyšší odborná škola pedagogická a sociální, Střední odborná škola pedagogická a Gymnázium, Evropská 330/33, Praha 6 – Dejvice.

Tato instituce začleňuje do své gesce tři úrovně studia, a to střední odborné, gymnaziální a vyšší odborné. Vedle tohoto má dlouholetou tradici s provozem Centra volného času zaměřujícím se na alternativně vzdělávací systém Marie Montessori.

Ve středním odborném vzdělávání realizuje škola obory a programy vzdělávání v denním čtyřletém studiu, a sice předškolní a mimoškolní pedagogiku a pedagogické lyceum. Vedle těchto oborů ve školním roce 2019/2020 probíhá výuka dobíhajícího pětiletého kombinovaného studijního programu předškolní a mimoškolní pedagogika. Čtyřleté gymnaziální vzdělávání je zaměřeno na esteticko-výchovné předměty, a to se zaměřením na výtvarnou či hudební výchovu. Obory středního odborného a gymnaziálního vzdělávání jsou zakončeny maturitní zkouškou.

Vyšší odborné studium poskytuje vzdělávání ve dvou denních či kombinovaných programech, a to předškolní a mimoškolní pedagogika a sociální pedagogika (sociální práce a sociální pedagogika). Celé studium je převážně laděno prakticky s dostupností s návazným vysokoškolským studiem a kontaktem s praxí. Studium vyšší odborné školy je zakončeno závěrečnou zkouškou v podobě absolutoria.

3.1.1 EVVO v ŠVP oboru předškolní a mimoškolní pedagogika

Obor vzdělávání je čtyřletý, poskytuje absolventům střední vzdělávání s maturitní zkouškou. Vzdělávání má výrazně teoreticko-praktický charakter, to znamená, že získané teoretické znalosti i praktické dovednosti (zejména komunikativní, pohybové a estetické) žáci aplikují v rámci různých forem odborné praxe. Vzdělávání směřuje k tomu, aby žáci získali ucelené všeobecné a odborné vzdělání na úrovni, která jim umožní začít pedagogickou práci a své vzdělání dále rozvíjet a inovovat. Pojetí vzdělávání má výrazně humanitní charakter a usiluje o kultivaci osobnostních vlastností a postojů žáka. Absolventi tohoto oboru vzdělávání mohou pokračovat dále ve studiu na vyšších odborných nebo vysokých školách, zejména pro učitelské obory. (ŠVP název Předškolní a mimoškolní pedagogika, Vyšší odborná škola pedagogická a sociální, Střední odborná škola pedagogická a Gymnázium Praha 6, Evropská 33, 2017, s. 5)

Absolvent se uplatní jako učitel mateřské školy nebo jiného zařízení pro děti předškolního věku, jako vychovatel nebo pedagog volného času ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, zejména ve střediscích volného času, školních družinách a školních klubech, nebo jako vychovatel ve školských výchovných a ubytovacích zařízeních s výjimkou školských zařízeních, u kterých se pro výkon přímé pedagogické činnosti vyžaduje, dle zákona o pedagogických pracovnících, vysokoškolské vzdělání. Absolvent se uplatní také v neškolských zařízeních, například sociálních, zdravotnických, zájmových, kde se pro výkon výchovné a vzdělávací činnosti vyžaduje pedagogická způsobilost. (ŠVP název Předškolní a mimoškolní pedagogika, Vyšší odborná škola pedagogická a sociální, Střední odborná škola pedagogická a Gymnázium Praha 6, Evropská 33, 2017, s. 5).

Průřezová témata jsou na základě rámcového vzdělávacího plánu zařazena i do školního, a to ve čtyřech tematických celcích, které se prolínají všemi povinnými, povinně volitelnými i volitelnými předměty v rámci celého studia. Těmito tématy, respektive okruhy jsou:

- Občan v demokratické společnosti
- Člověk a životní prostředí
- Člověk a svět práce

- Informační a komunikační technologie

Organizace environmentální výchovy pro obor předškolní a mimoškolní pedagogika v rámci ŠVP z roku 2017 stanovuje:

- vnímat význam životního prostředí pro člověka, uvědomovat si odpovědnost za vlastní život a spoluodpovědnost při zabezpečování ochrany života a zdraví ostatních (str. 6),
- vytvářet pro děti bezpečné, důvěryhodné a podnětné prostředí,
- zacházet šetrně s materiály, energiemi, odpady, vodou a jinými látkami s ohledem na životní prostředí (str. 7)

Toto jsou samozřejmě základní vstupy do celé problematiky. Budeme-li se zabývat environmentální problematikou detailněji, je potřeba zmínit, že samostatný předmět environmentální výchova se v tomto vzdělávacím oboru neobjevuje, avšak je realizován prostřednictvím průřezového tématu Člověk a životní prostředí, a to v následujících studijních předmětech:

- Občanská nauka – tento předmět mj. obsahuje různá průřezová témata, jako např. člověk a životní prostředí (str. 40). V něm jde např. o stanovení základních orgánů ochrany a tvorby životního, jejich práva a pravomoci, kompetence, právní normy důležité v této oblasti apod.
- Biologie a hygiena – žák (2. ročníku) si má osvojit informace o rostlinné a živočišné říši a ty pak využívá při samostatném pozorování přírody, v přírodě se orientuje a snaží se ji vnímat všemi smysly a uvědomuje si její estetické působení. (str. 50) Ve 3. ročníku by si měl žák uvědomit postavení člověka v přírodě, jeho pozitivní i negativní vliv. (str. 51) Ve 4. ročníku má žák přehled o způsobech ochrany přírody. Je si vědom důsledků svého chování, zná zásady odpovědného přístupu k životnímu prostředí v souladu s principy udržitelného rozvoje. Zná základní legislativu, právní a ekonomické nástroje. (str. 52).
- Fyzika – zde by se žák měl dozvědět, co je to jaderná energetika, její přínos i negativní důsledky. V souvislosti s tím by se měl seznámit též principy jiných šetrných technologií a jejich přínos pro současnou společnost a životní prostředí.

- Chemie – z ní pak vyplývá, jaké zdroje a suroviny člověk na Zemi využívá a jaké klady a zápory se s jejich využíváním a získáváním pojí. Jak ovlivňuje člověk životní prostředí od počátku své existence po současnost, jaké vlivy prostředí ovlivňují zdraví člověka.
- Tělesná výchova – má vytvářet uvědomělý vztah žáka k životnímu prostředí, má napomáhat při získávání správných hygienických návyků při tělovýchovných činnostech a při pohybu v přírodě.
- Informatika – přináší informace o spotřebě energií, o chování člověka k sobě, k okolí, o péči o zdraví, apod.
- Didaktika TV – vymezuje především vytváření uvědomělého vztahu k životnímu prostředí, získávání hygienických návyků při tělovýchovných činnostech a při pohybu v přírodě,
- Didaktika VV - do tohoto předmětu je zařazena environmentální tematika s cílem vést žáky k ochraně životního prostředí a jeho estetického zobrazení. Ve 3. ročníku pak připomínáme význam výtvarného umění, vkusu a estetických norem v tvorbě životního prostředí, ve 4. ročníku je pak zařazena estetika životního prostředí (interiéru, veřejného prostoru, environmentální výchova).
- Hra na hudební nástroj - žáci jsou především v 1.ročníku vedeni k zodpovědné profesní přípravě, k vědomí vlastních kvalit a schopností seberealizace na trhu práce. Ve 2. – 4. ročníku jsou žáci vedeni k citlivé interpretaci hudby, k rozlišení cílené a smysluplné hudební produkce od tzv. „akustického smogu“, k rozlišování hranice nadměrného talentu, jsou (nebo by měli být) vedeni k zodpovědnosti a poučenému zacházení s hudebními nástroji, k šetrnému hospodaření s pomůckami, notami apod.
- Pedagogika – žáci jsou především v 1. ročníku seznámeni se zásadami zdravého životního stylu a pak, ve 2. – 4. ročníku se současnými globálními, regionálními a lokálními problémy rozvoje a vztahy člověka k životnímu prostředí
- Pedagogická praxe – jde o nezbytnou součást přípravy studenta na výkon zvoleného povolání uskutečňovaná z pravidla ve cvičných institucích. Je realizována jako samostatný předmět od 3. ročníku, kdy studenti nejprve aplikují získané postupy z pedagogiky, psychologie a didaktiky jednotlivých činností při vlastní práci s dětmi např. v MŠ. Ve 4. ročníku se pak orientují v oblasti

abiotických a biotických podmínkách života, ve vzájemných vztazích organismů a prostředí, v ekologické přizpůsobivosti, ve významu biodiverzity a ochrany přírody a krajiny. Jsou vedeni k projektování možností a způsobu řešení environmentálních problémů především přímo v občanském životě. (str. 109 – 110).

- Psychologie – v průběhu celého studia je žákům vštěpován názor, že životní prostředí je sociální faktor působící na vývoj člověka, na formování jeho hodnot a postojů ve vztahu k životnímu prostředí.
- Specializace Výtvarné výchovy – ve 4. ročníku je žák poučen o interiéru školy a jeho řešení, instalace výstavy vede žáky k osobní účasti na tvorbě životního prostředí
- Specializace Tělesné výchovy – 3. ročník – zde dochází k vytváření dovedností k preventivní péči o zdraví a životní prostředí, k získávání znalostí o zásadách správné životosprávy, osobní hygieny a hygieny životního prostředí – viz sportovní a turistické kurzy.
- Grafika – především v 1. ročníku je třeba, aby si žák uvědomil velký význam a rozsah zejména užité, ale i volné grafiky na formování estetiky životního prostředí.
- Školní projekty:
 - Lyžařský kurz - 2. ročník – zásady správného chování při pobytu v horském prostředí
 - Plavecký kurz - 1. ročník – zásady plaveckého výcviku v souladu se zdravým životním stylem.
 - Sportovně turistický kurz – 3. ročník – chránit a nepoškozovat přírodní hodnoty (ŠVP název: Předškolní a mimoškolní pedagogika, Vyšší odborná škola pedagogická a sociální, Střední odborná škola pedagogická a Gymnázium Praha 6, Evropská 33, 2017.)

Přehled výše uvedených předmětů a jejich zařazení do jednotlivých průřezových témat je k dispozici v (Příloze č. 4).

3.2 Použité metody

Do praktické části své práce jsem zařadila 3 projekty, na kterých jsem se aktivně podílela. Na jejich příkladu bych se pokusila naznačit možnou výuku v oblasti EV na Střední pedagogické škole v Praze 6. Tyto projekty mají vzájemnou návaznost a měly by motivovat a formovat studenty SOŠ. V průběhu jejich realizace jsem zároveň mapovala situaci v dané škole se záměrem zjistit možnosti případného vylepšení pro úspěšný průběh projektů a výuku EV vůbec. Výsledky jsem shrnula formou SWOT analýzy.

3.2.1 Projekt „Prostředí školy“

Aktivita projektu

Cílem projektu je žáky dovést ke spoluzodpovědnosti za prostředí, ve kterém žijí a upevnit si vztah k němu. Ve školním prostředí tráví většinu dne, proto by jim nemělo být lhostejné.

Jelikož se jedná o projekt dlouhodobý, měli by si začít všimnout svého okolí, zamýšlet se nad současným stavem a snažit se ho vylepšit. Aktivita by měla vycházet z nich samotných a posílit pocit zodpovědnosti za svou práci a okolí. Žáci si kladou otázky, jakým způsobem by oni sami mohli přispět k vytvoření lepšího prostředí ve škole a udržovat ho. Učitel je podporuje, vede a pomáhá jim třídit získané informace, aby pochopili smysl a důležitost své práce a uvědomili si výhodu spolupráce k dosažení cíle. Učitel zaujímá spíše roli rádce a zprostředkovatele zpětné vazby.

1) Analýza

Žáci podle daných pokynů (pracovních listů) zjistí stav školy v oblastech třídění odpadu, hospodaření s energií, vodou a prostředím školy.

- brainstorming – ve skupinách navrhnou oblasti, kterými by se mohli zabývat. Vyjadřují se k tomu, co se jim líbí nebo co by chtěli změnit. Navrhují úpravy.
- zjišťují, co znamená předcházet vzniku odpadu, a pátrají, co pro to ve škole dělají a co by se ještě dalo dělat. Zajímají se, proč je dobré odpad třídit a co

se s vytríděným odpadem dále děje, jaký odpad se třídí ve škole a jaký by ještě bylo možné třídít.

- zjišťují spotřebu tepelné i elektrické energie ve škole
- snaží se pochopit význam vody a proč je důležité vodou šetřit. Dozví se, odkud se bere voda v kohoutku v jejich škole a kam putuje voda odpadní.

Především je nutno analyzovat prostředí dané školy, stanovit případy, kterými by se žáci měli zabývat, sami by si měli stanovit svůj podíl na vedení, plánování a realizaci projektů, učitel by jejich činnost pouze koordinoval. Např. zda se šetří vodou, elektrickou energií, zda si žáci čistí u vchodu obuv, když není nařízeno přezouvání, apod. Na základě analýzy daného stavu studenti pak formulují řešení, např. v každé třídě budou kontejnery na třídění odpadu (papír, plasty), žáci sledují, zda odpad je skutečně tříděn, zda se šetří elektrickou energií ve třídách, vodou na toaletách, apod. K tomuto účelu žáci vytvářejí tzv. motivační nástěnky“ či písemná upozornění u zdrojů energií

2) Plán činností a realizace

Na základě zjištěných údajů žáci vyberou oblast nebo oblasti (nejlépe dvě), ve kterých by se škola mohla zlepšit nebo by mohla dosáhnout úspory:

- navrhnu konkrétní opatření - co, jak a do kdy změnit.
- seznamují se s tím, kde jsou koše na odpad umístěné, mohou hodnotit vhodnost jejich umístění a navrhují možná označení košů a tvorbu informačních materiálů o třídění ve škole pro ostatní.
- v každé třídě umístěné kontejnery na tříděný odpad (papír, plasty) – žáci kontrolují a dle potřeby sami vynášejí do větších kontejnerů umístěných na chodbách v každém patře. Vede k razantnímu snížení směsného odpadu. Žáci více sledují, co vyhazují.
- v každém patře nádoby na bio odpad, který se vynáší do kompostéru na školním pozemku
- v přízemí je kontejner na baterie
- motivační nástěnka (třídění odpadu)

- vytváří cedulky k vypínačům, učí se správně větrat a "tlačí" školu k nákupu energeticky úsporných spotřebičů. (úspora energie)
- hledají možné úspory vody. Mohou např. vytvářet cedulky upozorňující na šetření vodou při mytí rukou nebo při splachování na toaletách, sprchování po tělocviku (úspora vody)
- postery na chodbách – možnost vyjádření žáků

3) Průběžné vyhodnocování

Žáci průběžně zjišťují, zda se daří plán plnit, podle potřeby jej upravují. Jedním z příkladů je například umístění kontejnerů na tříděný odpad ve třídách i v prostorách chodeb školy.

Obrázek 1: Kontejnery na tříděný odpad ve třídě



3.2.2 Výtvarný projekt „Recyklace“

Recyklace a s ní spojené téma odpadu se stává součástí života lidí i v oblastech, kde stále ještě vzbuzuje údiv. S recyklací se běžně setkáváme v podobě barevných kontejnerů pro tříděný odpad, lze ji ale též objevit ve stavebnictví, v textilním a obuvním průmyslu, které cyklicky využívají odpadů a jejich vlastností jako druhotné suroviny ve výrobním procesu. Recyklací je naplňována snaha šetřit obnovitelné i neobnovitelné zdroje a celkově snižovat zátěž životního prostředí. Je velmi důležitou součástí úsilí o život v harmonii s přírodou.

Proces proměny nepotřebných produktů a odpadového materiálu v nové materiály či produkty lepší kvality, s motivem zlepšení hodnot životního prostředí, je označován jako tzv. „upcyklace“. Vychází z myšlenky, že naše populace potřebuje takovou recyklaci, která přinese vyšší hodnotu než tu, kterou měl starý výrobek.

Neudržitelnost narůstající spotřeby a z ní plynoucí produkce stále většího množství odpadu vyústila v recyklační vlnu, která je snahou tento trend kompenzovat nebo na něj alespoň upozornovat.

Umělecká tvorba, která zrcadlí, či dokonce předchází svoji současnost je toho dobrým příkladem. Stále více umělců a výtvarníků využívá ke své práci materiály, považované většinou společností za neužitečný odpad. Díky kreativnímu myšlení a senzitivě k prostředí upozorňují svojí tvorbou na očividné, především však dohlížejí hodnot tam, kde jsou ostatním skryté. Materiálová, tvarová i barevná rozmanitost řady recyklovatelných předmětů rozšiřuje rozsahovou paletu témat výtvarné výchovy. Vede nejen ke zpestření výuky, ale především ke změně přístupu k materiálům, které nás obklopují. Seznamování s novými materiály rozšiřuje pole znalostí a představ, probouzí kreativitu a upevňuje i vědomí ekologického kontextu samotné tvorby. Praktická práce s rozličným odpadovým materiálem navíc zvyšuje zručnost a podněcuje tvořivé myšlení, které je často upozadováno na úkor logického myšlení.

Tvorba chřestidel (upcyklace PET obalů)

- 1) **Pomůcky:** prázdné PET lahve různých barev, korálky, kamínky, rýže, ostré nůžky, tavná pistole s lepidlem
- 2) **Motivace:** hudební nástroje, třesením rozeznívané idiofony, dutá chrastítka, africká chřestidla z tykví, šamanská chřestidla z hovězí kůže a dřeva, návštěva sbírky hudebních nástrojů v Náprstkově muzeu.
- 3) **Výtvarný problém:** 3D objekt, objem, tvar, dutý prostor, konstrukce.
- 4) **Výtvarná technika:** řezání PET lahví (pro MŠ nutná příprava učitele), lepení silikonem, vkládání korálků či rýže.
- 5) **Postup:** K výrobě vlastního chřestidla jsou zapotřebí dva kusy seříznuté plastové lahve (dna lahví). Takto upravený kus lehce naplníme korálky či kamínky. Můžeme použít i čočku, fazole nebo rýži. Druhým kusem dna překryjeme spodní. Nyní vezmeme nahřátou tavnou pistoli a oba kusy dna slepíme. Necháme odstát tak, aby oba kusy držely pohromadě. Po uschnutí je možnost zhotovený výrobek používat coby chřestidlo či rumba kouli.

Obrázek 2: Vyrobené chřestidlo z PET lahví – Práce žáků



Tvorba portrétu (upcyklace papíru)

- 1) Pomůcky:** velká čistá papírová plata od vajec, vodové či temperové barvy, štětec, dále pomůcky dle potřeby (voda, hadřík na utření, ochranný oděv, apod.)
- 2) Motivace:** dílo umělce Enno de Kroona a jeho technika „Egg Cubism“, kubismus.
- 3) Výtvarný problém:** obraz na členitém povrchu – zobrazení předmětu z mnoha úhlů současně.
- 4) Výtvarná technika:** malba, kartony od vajec jako malířské plátno, 3 - rozměrný efekt malby.
- 5) Přidaná hodnota:** kubismus a jeho princip zobrazování, portrét, Egg Cubism, výtvarná recyklace.
- 6) Postup:** pedagog dětem namíchá do misek různé barvy. Nejprve začnou předškolní děti nanášet tělovou barvu za pomoci plochého silného štětce, jako podklad pro obrys hlavy a krku. Děti svádí hranatý podklad k tomu, aby hlavu nakreslili hranatou. Nechme je klidně nakreslit místo oválu hranatý (čtvercový) kubistický obličej. S vlasy a pozadím poradí, pomůže pedagog, protože malovat

na nerovnou plochu je velice obtížné např. zakulatit hrany obličeje. Barva pozadí by měla být odlišná než je barva kůže či vlasů. Je možné využít širokou škálu barev, kterou dětem nabídneme. Doporučujeme nepoužívat vodu. Bude větší spotřeba barev, ale zabráníme rozmočení podkladu (plata na vejce).

Obrázek 3: Ukázka zhotovených portrétů – Práce žáků



3.2.3 Hudební projekt „Ze života hmyzu v přírodě“

Metodika hledá cesty, jak v předmětu hudební výchova uplatnit požadavek prostupnosti environmentální výchovy do ostatních vyučovacích předmětů. Východiskem se stává hudební dílo a žákova komunikace s ním.

Zprostředkujícím činitelem je estetický prožitek, při kontaktu žáka s hudbou, porozumění hudebnímu sdělení. Zahrnuje v sobě jednotu estetických a kognitivních informací i emocionální reakce a ve svém důsledku směřuje ke kultivaci dítěte a k nenásilnému dlouhodobému formování jeho morálních vlastností a postojů.

Cílem environmentální výchovy v rámci hudební výchovy je zaměřit se na některé otázky ekologie člověka, jeho vztahu k životnímu prostředí, které vedou k sebepoznání a k harmonizaci osobnosti. Základním zprostředkujícím činitelem se stává hudba.

Metodická příprava studentů SOŠP ukazuje interakci čtyř činností hudební výchovy – zpěv, pohyb, hra na hudební nástroj a poslech. Je propojena s environmentální výchovou a poukazuje tak na možnosti tematické výuky, na jejímž základě rozšíří vědomosti žáků o přírodě a zachování ohrožených druhů. Jak se k nim chovat, co nám dávají (med, vosk atd.), v čem jsou užitečné (mohou to vidět, ohmatat, ochutnat – med). Děti se s tímto koloběhem setkávají v běžném životě. Cílem environmentální výchovy v předškolním věku je podnítit v dětech touhu poznávat okolní svět a rozvíjet ji v hluboký a trvalý vztah k přírodě, který se později přemění v dovednost poznat v životním prostředí dysfunkce a v chuti přírodu aktivně chránit.

Poznávání hmyzu sluchem

Aktivita 1: Audiokázky

- 1) Vstupní aktivita – pouštíme zvukové nahrávky hmyzu a ukazujeme obrázky vybraného druhu hmyzu:
 - **Komár:** <https://www.youtube.com/watch?v=qoE9gPFDWyY>
 - **Kobylka:** <https://www.youtube.com/watch?v=6mr1SfSV33o>
 - **Cvrček:** <https://www.youtube.com/watch?v=bX3JkWv-LzU>
 - **Čmelák:** <https://www.youtube.com/watch?v=V8pPjvmv3KM>
 - **Včela:** https://www.youtube.com/watch?v=-d_pQ3DyzHg
- 2) Povídání a zamyšlení se nad otázkami:
 - Zvuk komára se blíží spíše cvrčkovi nebo včelce?
 - Kdo bzučí v nižší hlasové poloze – čmelák nebo včelka?

Aktivita 2: Hra

- 1) Děti rozdělíme do dvou skupin.
- 2) Jedna skupina bude reagovat na hru vyšších tónů včeličky libovolným pohybem, letem včeliček.
- 3) Druhá skupina bude reagovat na hru nízkých tónů, letem čmeláků.
- 4) Skupiny se v pohybu střídají, když nelétají, sedí v podřepu.

Hudební projekt „Včelka“

Aktivita 1: Bzučení a létání včelky

- 1) Nejprve si předvedeme, jak včelka bzučí, létá a usedá z květu na květ.
(Bzučení: zpočátku využijeme *brumendo* – následně přidáme *bzzzzz*. Rukou ukazujeme výšku zpívaných tónů – tzv. *glissando*).
- 2) Hra: Když budete slyšet hrát klavír (melodie písně Včelka), budete běhat mezi květy. Jakmile hra ustane, sednete si do dřepu k jedné z květin a začnete bzučet.
- 3) Poznámka: Hlasová výchova – navození hlavového tónu. Pohybová výchova – drobný běh. Hudební výchova – poznávání hudby a ticha.
- 4) Pomůcky: barevné květy

Aktivita 2: Zpěv písně Včelka

*Hudba: Zdeněk Šesták
Slova: Marie Šestáková*

Mírně

Na za - hrá - dce pod ja - blo - ní,
mo - tý - lek tam včel - ku ho - ní,
Hned, hned, hned, dej mi včel - ko med!
Hned, hned, hned, dej mi včel - ko med!

2. Včelička se na něj zlobí,
že ji křídélka už bolí,
hned, hned, hned, pryč motýlku leť!
Hned, hned, hned, pryč motýlku leť!
3. Do úlu už včelky leť,
musím také pospíchatí,
hned, hned, hned taky domů leť!
Hned, hned, hned taky domů leť!

Aktivita 3: Co vše víme o včelce?

1) Klíčové vstupní otázky:

- Kde se můžete se včelkou potkat?
- Kde včelka bydlí?
- V kterém ročním období vylétají včelky z úlů? Na jaře nebo na podzim?
- O lidech, kteří hodně pracují, se říká: „Je pilný jako včelka“.
- Kde včelka pilně sbírá pyl?
- Voní kytičky? Pojd'te si přivonět....

2) Hra: představíme si, že máme v ruce vonící kytičku. Jemně k ní nosem přivoníme, vydechneme ústy.

3) Otázky k zamyšlení:

- Co včelky z pylu vytváří?
- Medem můžeme nahradit sůl nebo cukr?

4) Přísloví: povídání o některých příslovích

- Sklenice medu - půl lékárny doma.
- Kdo čaj s medem ráno pije, nestoná a dlouho žije.

Hudební projekt „Čmelák“

Aktivita 1: Výtvarná činnost

- 1) Na barevný papír nakreslíme obrys čmeláka. Úkolem dětí je vnitřek obrázku natřít lepidlem a následně pomocí špetky (jemná motorika) jej vysypat krupičkou. Při výtvarné činnosti se můžeme věnovat poslechu hudby.
- 2) Omalovánka čmeláka a s poslechem hudby

Aktivita 2: Poslech – Let čmeláka, Rimskij Korsakov

Život čmeláka nám hudebně představí skladba ruského skladatele.

https://www.youtube.com/watch?v=KKgD_wyY7R8

Aktivita 3: Pohádka Včelí medvídci – videoukázka

O životě čmeláků se dozvíme i z pohádky o Včelích medvídcích.

- 1) Aktivita: video pohádky Kouzelná zahrádka:
https://www.youtube.com/watch?v=npz33Wjftw&list=PLIWx_69rbA3rEpQlusr7uRdJX1E5Y5uz_&index=14
- 2) Lze si zazpívat ústřední písničku z pohádky Příběhy včelích medvídků, epizoda Zatoulaný:
https://www.youtube.com/watch?v=Ejc19KyTeVc&list=PLIWx_69rbA3rEpQlusr7uRdJX1E5Y5uz_
- 3) Pohádka nám dává náměty k dalším možným činnostem:
 - jarní období je dobou sázení a to nejen hrášků, ale i květin (péče o zasazené květiny)
 - Lze vyrobit jednoduché krmítko z plastové lahve (ekologické využití plasty).
 - Kouzelná zahrada byla botanickou zahradou – možná návštěva.

Aktivita 4: Práce s písní Čmelák (Lišková, 2005, str. 83)

1) Zpěv a pohybová aktivita:

Čmelák



Čme-lák hra - je na ba - su, ve sto - je i v kle - če,
svlé - kl se až do pa - su, pot mu z če - la te - če.

Čmelák hraje na basu,	<i>(Napodobíme hru na basu.)</i>
ve stoje i v kleče,	<i>(Nejprve stoj spatný, potom klek.)</i>
svlékl se až do pasu,	<i>(Předvedeme svlékání trička.)</i>
pot mu z čela teče.	<i>(Setřeme pot z čela nejprve jednou, pak druhou rukou.)</i>
Do trávy se překotil, pod kytičku stinnou,	<i>(Sedneme si na zem, kolébáme se.)</i>
košilku si propotil a už nemá jinou.	<i>(Při kolébání se můžeme ovívat rukou.)</i>

2) Skupinová práce a diskuze: Znáte i jinou písničku, kde má svou roli čmelák?

Aktivita 5: Poslech historických textů, které zhudebňují život čmeláků v přírodě:

- Slovenská píseň: Tisícročná včela:
<https://www.youtube.com/watch?v=U76fzDsdK3A>
- H. Krása - Brundibár – dětská opera:
<https://www.youtube.com/watch?v=VsPQY-ztLy4>
- Česká verze opery: <https://www.youtube.com/watch?v=GUEtTpR9ONc>
- Anglická verze opery: <https://www.youtube.com/watch?v=yhIJ664MQro>

3.3 Zhodnocení realizovaných projektových metod

V této práci byly použity tři z mnoha možných projektů.

Projekt „Prostředí školy“ učí děti zkoumat prostředí, ve kterém žijí a hledat problémy v něm a také přispívat k jejich odstraňování.

Výtvarný projekt se týkal především recyklace odpadů, jejímž cílem je naplňovat snahu šetřit obnovitelné i neobnovitelné zdroje s výsledkem snižovat zátěž životního prostředí. Projekt detailně stanoví postup recyklace PET obalů, který budou naplňovat sami studenti a dále předávat dalším generacím.

Hudební projekt pak měl vést studenty k jinému, než materiálnímu vnímání světa – doménou hudebních činností je především navození emocionálního citění a empatie mezi aktéry, formování estetického citění žáků, dětí a jejich vztahu nejen k přírodě, ale k celé společnosti.

Výstupem projektů je zlepšení kulturně – výchovného působení na děti, formování estetického vkusu respondentů, rozeznávání hodnot a celková jejich kultivace. Takto komponovaná výuka je propojena se zážitkovou pedagogikou s využitím nových metod a forem práce ve vyučovacím procesu. Základním kritériem mých projektů je navodit estetický prožitek z náslechu i z vlastní manuální činnosti.

Zrealizované projekty a situaci na škole jsem zhodnotila pomocí SWOT analýzy.

Silné stránky

- Učitelé s odbornou kvalifikací k realizaci EVVO
- Kladný vztah učitelů k přírodě.
- Zájem učitelů se v dané oblasti dále rozvíjet.
- Kreativita učitelů a dalších pracovníků školy
- Keramická dílna a výtvarné ateliéry
- Hřiště a školní pozemek
- Dobře vybavená knihovna
- Skladné a úložné prostory
- Prostupnost dvou školních zařízení – SOŠ a MŠ
- Zařazení aktivit, kde děti / žáci budou zažívat pozitivní ekonomický dopad svého ekologického snažení

Slabé stránky

- Chybí cílený metodický rozvoj týmu pedagogů školy v oblasti EVVO v rámci DVPP
- Vzhledem k poloze školy není možnost pobývat s dětmi pravidelně v lese či v jiném přírodním biotopu

Příležitosti

- Ve větší míře lze využívat možností zajímavých specializací rodičů
- Rozvíjení spolupráci s dalšími subjekty
- Prezentace školy
- Nabízí se možnost nastolit spolupráci s některou zahraniční školou (Erasmus +)
- Maximální využití specializovaného vzdělání pedagogů
- Seznamovat pedagogy školy s učitelkami z MŠ
- Využití ukázek z přírodovědných filmů ve výuce EVVO
- Nadále rozšiřovat či prohlubovat vzdělávací nabídku formou specializovaných zájmových kroužků
- Usilovat o získání grantové dotace vedoucí ke snížení provozních nákladů školy

Hrozby

- Odchod a nástup nových pedagogů (výběr nového pedagoga je nesmírně náročný)
- Zajistit provoz při neplánovaném výpadku některého z pedagogů
- Finanční stránka
- Časový stres ovlivňující kvalitu projektů

Z provedené SWOT analýzy vyplývá, že je třeba se intenzivně zaměřit na oblast „Silné stránky,“ to znamená využít odborné kvalifikace pedagogů, jejich zájmu o další vzdělávání v dané oblasti, a především využít kreativitu všech pracovníků a jejich kladný vztah k přírodě a okolnímu prostředí. Je třeba tyto „Silné stránky“ posílit, pokud je to možné, a současně je využít jako argumentaci i ve vztahu k „Příležitostem“ a v souvislosti s nimi. Což předpokládá oslovení dalších subjektů (zřizovatel, Městská část Praha 6, MŠMT, MŽP, ...)

Také by se mělo zlepšit zařazování aktivit, kde studenti budou zažívat pozitivní ekonomický dopad svého ekologického snažení.

Jedinou "problematickou" skutečností je poloha školy. Není jednoduché s dětmi pravidelně pobývat v přírodě.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce „Metody a formy environmentální výchovy“ bylo stanovit a charakterizovat metody a formy environmentální výchovy a jejich aplikace na konkrétní střední škole.

V teoretické části práce jsem se zaměřila na environmentální vzdělávání jako takové, na jeho historii, význam, ujasnění pojmů a cílů, na význam vztahu člověka k životnímu prostředí a přírodě, na realizaci environmentální výchovy ve střední škole vzhledem k legislativně daným pravidlům (RVP PV), ale také k potřebám dětí, žáků tohoto věku, k potřebám naší společnosti a samozřejmě přírody a planety Země.

Cílem praktické části práce bylo předložit projekty realizace environmentální výchovy ve střední škole týkající se prostředí školy, oblasti výtvarné a hudební.

Zpracovaná témata poukazují na schopnost starší generace (žáků a studentů) zpracovat a zvolit témata, která jsou pro děti předškolního věku zajímavá, složitostí nevybočují ze škály schopností problematiku pochopit a navíc dávají prostor pro jejich aktivizaci, samostatnou práci, včetně jejich radosti z výsledků.

Cílem tedy byla spolupráce dvou generací, ve smyslu předávání zkušeností, motivačně cílená k trvalému zaujetí dětí a k vypěstování „potřeby“ znát a vnímat hudbu a výtvarnou činnost. Význam environmentálního pojetí vzdělávání a výchovy je jediný možný a nezbytný směr, který vychovává citlivého a informovaného jedince, který bude získané vědomosti a dovednosti předávat dalším generacím.

Věřím, že se podařilo naplnit hlavní cíl – poskytnout hlubší a celostní analýzu problematiky environmentální výchovy v teoretické rovině (teoretická část) a následně její praktickou realizaci na konkrétním případu naší školy (praktická část).

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BEČVÁŘOVÁ, Ivana a Irina Alexandrovna SOLOSHYCH. *Metodologie environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012. 114 s. Studijní text. ISBN 978-80-87472-45-3.

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnoticích metod*. Vydání 1. Praha: Grada, 2015. 604 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3450-7.

DANIŠ, Petr. *Děti venku v přírodě: ohrožený druh?: proč naše děti potřebují přírodu pro své zdraví a učení*. 1. tištěné vydání (aktualizované a doplněné vydání původního e-booku autora). [Praha]: Ministerstvo životního prostředí, 2016. 73 s. ISBN 978-80-7212-610-1.

DYTRTOVÁ, Radmila. *Environmentální výchova a vzdělávání: textová a studijní opora*. Vyd. 1. V Praze: Česká zemědělská univerzita v Praze, Institut vzdělávání a poradenství, 2014. 42 s. ISBN 978-80-213-2459-6.

FRANĚK, Marek. Odcizení přírodě a možnosti environmentální výchovy, [online]. Praha: s. 14 -15. Pozn.: Krátký, leč zásadní článek. [Citace 01-02-2020] Dostupné na: http://www.ceu.cz/edu/vyzkum/vyzkum_text.htm.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Ekologie čtená podruhé*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2013. 197 s. ISBN 978-80-7290-713-7.

KASÍKOVÁ, Hana. *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997. 147 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-167-3.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Velká didaktika*. Bratislava: SPN, 1954. 271 s. Knižnica pedagogických klasikov.

KRAJHANZL, Jan. *Psychologie vztahu k přírodě a životnímu prostředí: pět charakteristik, ve kterých se lidé liší*. 1. vyd. Brno: Lipka - školské zařízení pro environmentální vzdělávání ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, 2014. 198 s. ISBN 978-80-87604-67-0.

KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. *Teorie a praxe projektové výuky*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2016. 160 s. ISBN 978-80-210-8163-5.

LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební činnosti pro předškolní vzdělávání*. Praha: Raabe, 2006. 165 s. ISBN 80-86307-26-3.

MÁCHAL, Aleš. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek ve spolupráci s Lipkou - Domem ekologické výchovy, 2000. 205 s. ISBN 80-902954-0-1.

MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. 219 s. ISBN 80-7315-039-5.

MOLDAN, Bedřich. *Civilizace na planetě Zemi*. První vydání. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. 179 s. ISBN 978-80-246-3624-5.

SMOLÍKOVÁ, Kateřina. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004.

SYSLOVÁ, Zora a Lucie ŠTĚPÁNKOVÁ. *Třídní projekty v mateřské škole*. Vydání první. Praha: Portál, 2019. 143 s. ISBN 978-80-262-1480-9.

ŠVECOVÁ, Milada. *Školní projekty v environmentální výchově a jejich využití ve školní praxi*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2012. 99 s. Studijní text. ISBN 978-80-87472-36-1.

ŠKOLNÍ VDĚLÁVACÍ PROGRAM: *Předškolní a mimoškolní pedagogika*, Vyšší odborná škola pedagogická a sociální, Střední odborná škola pedagogická a Gymnázium Praha 6, Evropská 33, 2017.

THOROVSKÁ, Alena. *Environmentální výchova*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. 62 s. ISBN 978-80-7290-674-1.

TOMKOVÁ, Anna, Jitka KAŠOVÁ a Markéta DVOŘÁKOVÁ. *Učíme v projektech*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 173 s. ISBN 978-80-7367-527-1.

Zákon č. 17/1992, o životním prostředí ve znění novely zákona č. 183/2017 Sb.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ TEREZA: *Mezinárodní program Ekoškola* [online]. 2020. [cit. 2019-11-20]. Dostupné z: <http://www.ekocentra.cz/praha/86-254-sdruzeni-tereza.htm>.

SÍŤ STŘEDISEK EKOLOGICKÉ VÝCHOVY PAVUČINA, Z. S. *Síť středisek ekologické výchovy* [online]. [cit. 2019-11-20]. Dostupné na: <http://www.pavucina-sev.cz/>.

METODICKÝ POKYN MŠMT, *Metodický pokyn MŠMT k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO)*. [online]. 2008. [cit. 2019-11-20]. Dostupné na: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladnivzdelavani/metodicky-pokyn-environmentalniho-vzdelavani-vychovy-a?lang=1>.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Základy ekologie a problematiky životního prostředí pro pedagogy*. [online]. 2009. [cit. 2019-11-20]. Dostupné na: https://www.enviwiki.cz/wiki/Základy_ekologie_a_problematiky_životního_prostředí_pro_pedagogy.

MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Státní program EVVO a EP na léta 2016-2025* [online]. 2016. [cit. 2019-11-20]. Dostupné na: http://www.mzp.cz/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025.

VÁŇOVÁ, Hana, Alena TICHÁ a Jaroslav HERDEN. *Environmentální výchova ve výuce hudební výchovy na gymnáziích* [online]. 2007. [cit. 20-11-2019]: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Dostupné na: <https://docplayer.cz/7263394-Hana-vanova-alena-ticha-jaroslav-herden-environmentalni-vychova-ve-vyuce-hudebni-vychovy-v-zakladnim-vzdelavani.html>.

METODICKÝ PORTÁL RVP.CZ. *Vymezení Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání v systému kurikulárních dokumentů: Systém kurikulárních dokumentů*. [online]. 2015. [cit. 2020-02-19]. Dostupné na: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=10429>.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Kontejnery na tříděný odpad ve třídě.....	41
Obrázek 2: Vyrobené chřestidlo z PET lahví – Práce žáků.....	44
Obrázek 3: Ukázka zhotovených portrétů – Práce žáků.....	45

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA Č. 1: INFORMOVANÝ SOUHLAS	I
PŘÍLOHA Č. 2: VÝBĚR NEVLÁDNÍCH EKOLOGICKÝCH ORGANIZACÍ.....	II
PŘÍLOHA Č. 3: TVORBA ŠVP.....	IV
PŘÍLOHA Č. 4: PRŮŘEZOVÁ TÉMATA ŠVP OBORU PMP	V



PŘÍLOHA Č. 1: INFORMOVANÝ SOUHLAS

Udělení souhlasu ke zpracování osobních a citlivých údajů

Podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, uděluji paní **Ivaně Bejšákové** souhlas se zpracováním osobních a citlivých údajů - především ŠVP výše uvedené školy – pro zpracování bakalářské práce na téma:

„**Metody a formy environmentální výchovy**“.

Před začátkem zpracování práce mi byly sděleny informace o smyslu a průběhu zpracování bakalářské práce.

Další ujednání:

.....
.....
.....
.....

V *Praze* dne *22.1.2020*

Milica Firková

jméno, příjmení a podpis

*Ustanovením pedagogice
Šarotky*

Vyšší odborná škola pedagogická a sociální,
Střední odborná škola pedagogická a Gymnázium

Praha 6, Evropská 33

-7-

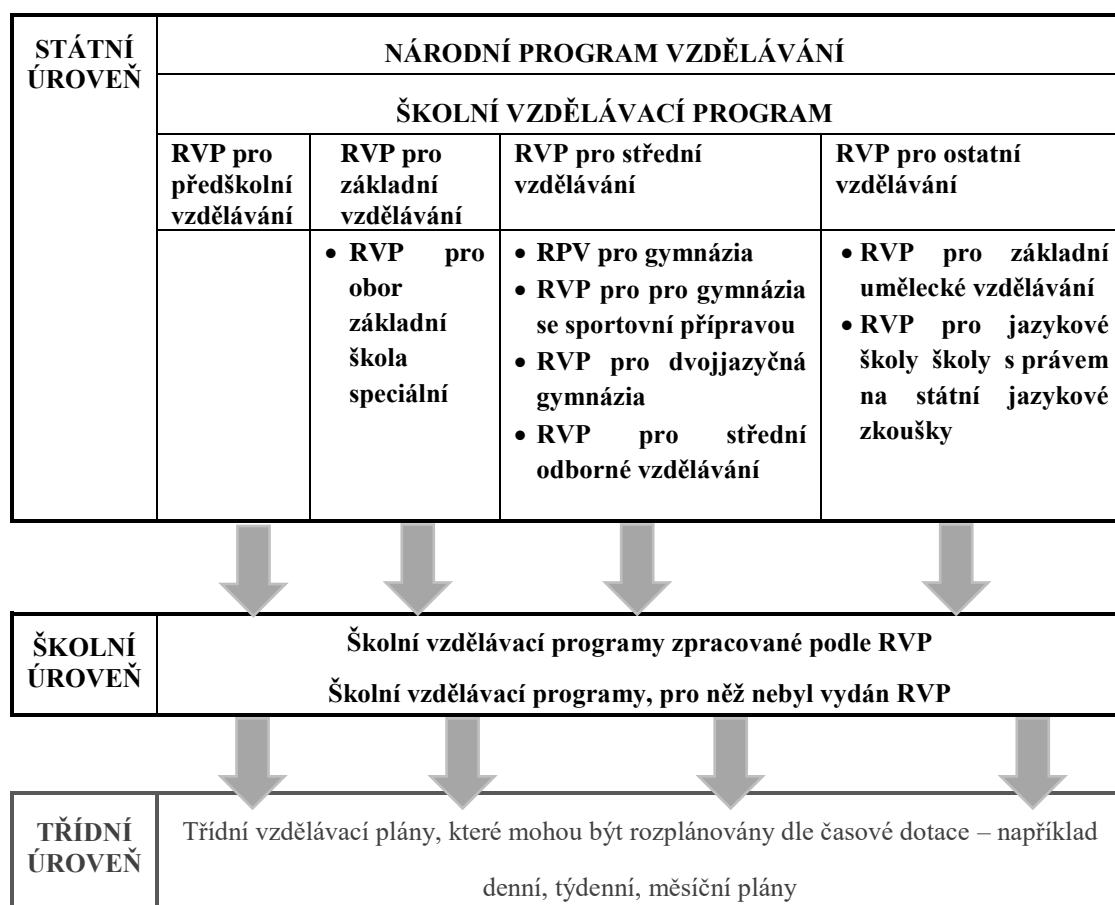
PŘÍLOHA Č. 2: VÝBĚR NEVLÁDNÍCH EKOLOGICKÝCH ORGANIZACÍ¹

- Zelený kruh – Servisní organizace nevládních ekologických organizací, <http://www.zelenykruh.cz>
- Ateliér pro životní prostředí – Nevládní organizace navrhuje úpravu zákona o ochraně přírody, <http://atelier.ecn.cz/>
- Bioinstitut, o. p. s. – Institut pro ekologické zemědělství a udržitelný rozvoj krajiny, <http://www.bioinstitut.cz/>
- Calla – Sdružení pro záchranu prostředí, <http://calla.cz>
- Centrum pro dopravu a energetiku, <http://cde.ecn.cz/>
- Děti země, <http://www.detizeme.cz/>
- Frank Bold (dříve Ekologický právní servis) – Ochrana životního prostředí a lidských práv, <http://frankbold.org/>
- Hnutí DUHA, <http://www.hnutiduha.cz/>
- LEA – Liga Ekologických Alternativ, <http://www.lea.ecn.cz/>
- Solární liga, <http://www.solarniliga.cz>
- Nadace Partnerství, program GREENWAYS, <http://www.greenways.cz/>
- Pražské matky, o. s., <http://pmatky.ecn.cz/>
- Svaz ekologických zemědělců ČR, <http://www.pro-bio.cz>
- Rosa – společnost pro ekologické informace a aktivity, <http://www.rosa.ecn.cz>
- Jihočeské matky, o. s., <http://www.jihoceskematky.cz/>
- Společnost pro trvale udržitelný život, <http://www.stuz.cz/>
- Sdružení Krajina, <http://www.sdruzenikrajina.cz/>
- Sdružení ARNIKA, <http://www.arnika.org/>
- Nadace Partnerství, <http://www.nadacepartnerstvi.cz/>
- Greenpeace, <http://www.greenpeace.cz/>
- Ekologické centrum Most pro Krušnohoří – Informační středisko pro životní prostředí, <http://www.ecmost.cz/>

¹ Zdroj: SÍŤ STŘEDISEK EKOLOGICKÉ VÝCHOVY PAVUČINA, Z. S. *Síť středisek ekologické výchovy* [online]. [cit. 2019-11-20]. Dostupné na: <http://www.pavucina-sev.cz/>. Upraveno autorkou.

- NESEHNUTÍ – NEzávislé Sociálně Ekologického HNUTÍ,
<http://www.nesehnuti.cz/>
- Bílinská přírodovědná společnost, o. s., *<http://priroda.sdas.cz/>*
- Přátelé přírody, o. p. s., *<http://www.prateleprirody.cz/>*
- Agentura Koniklec – občanské sdružení pro lidská práva a životní prostředí,
<http://www.koniklec.cz/>
- Česká společnost ornitologická, *<http://www.birdlife.cz/>*
- Český svaz ochránců přírody, *<http://www.csop.cz/>*
- Ekologický institut Veronica, *<http://www.veronica.cz/>*
- Copernicus Alliance, *<http://copernicus-alliance.org>*

PŘÍLOHA Č. 3: TVORBA ŠVP²



² METODICKÝ PORTÁL RVP.CZ. *Vymezení Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání v systému kurikulárních dokumentů: Systém kurikulárních dokumentů.* [online]. 2015. [cit. 2020-02-19]. Dostupné na: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=10429>. Upraveno autorkou.

PŘÍLOHA Č. 4: PRŮŘEZOVÁ TÉMATA ŠVP OBORU PMP³

	Průřezová témata															
	Občan v demokratické společnosti				Člověk a životní prostředí				Člověk a svět práce				Informační a komunikační technologie			
	1.ročník	2.ročník	3.ročník	4.ročník	1.ročník	2.ročník	3.ročník	4.ročník	1.ročník	2.ročník	3.ročník	4.ročník	1.ročník	2.ročník	3.ročník	4.ročník
Anglický jazyk	x						x				x		x			
Biol a hygiena			x			x	x	x				x		x	x	x
Čes. a svět. lit.	x	x									x	x		x	x	
Český jazyk							x		x	x		x	x		x	
Další cizí jazyk	x	x	x	x												
Dějepis	x	x											x	x		
Didaktika HV	x	x	x	x												
Didaktika TV						x						x				
Fotografie													x			
Fyzika					x											
Grafika	x				x											
Hra na hud. nástroj					x	x	x	x	x	x	x	x				
Hudební výchova	x	x	x	x												
Chemie					x											
INF a did. techn.	x	x			x	x			x	x			x	x		
Komorní orchestr									x							
Lit. a jaz. praktikum	x															
Lyžařský kurz						x										
Matem. seminář											x	x				
Matematika													x	x	x	x
Občanská nauka	x	x	x	x				x		x			x			
Os. a dram. vých.	x									x						
Pedag. praxe			x	x				x	x		x	x				
Pedagogika	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Pěvecký sbor									x							
Plavecký kurz					x											
Projekt prim. prev.	x	x	x											x		
Psychologie	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Specializace DrV		x	x	x				x								
Specializace HV			x	x												
Specializace TV								x								
Specializace VV				x				x	x						x	
Spec. pedagogika										x	x			x	x	
Sport-turist. kurz								x								
Tělesná výchova					x							x				
VV s didaktikou		x			x			x				x				
Základy ekonom.			x	x							x	x			x	

³ Zdroj: Školní vzdělávací program: Předškolní a mimoškolní pedagogika. Vyšší odborná škola pedagogická a sociální, Střední odborná škola pedagogická a Gymnázium Praha 6, Evropská 33, 2017. Upraveno autorkou.